

P. VERGILI MARONIS

OPERA

RECOGNOVIT

BREVIQUE ADNOTATIONE CRITICA INSTRUXIT

R. A. B. MYNORS

LITTERARVM LATINARVM PROFESSOR PVBLICVS
APVD OXONIENSES

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

P. VERGILI MARONIS

OPERA

RECOGNOVIT

BREVIQUE ADNOTATIONE CRITICA INSTRUXIT

R. A. B. MYNORS

LITTERARVM LATINARVM PROFESSOR PVBLCVS
APVO OXONIENSES

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

Oxford University Press, Walton Street, Oxford OX2 6DP

Oxford New York Toronto

Delhi Bombay Calcutta Madras Karachi

Peking Taipei Singapore Hong Kong Tokyo

Nairobi Dar es Salaam Cape Town

Melbourne Auckland

and associated companies in

Beirut Berlin Ibadan Nicosia

Oxford is a trade mark of Oxford University Press

ISBN 0-19-814653-1

© *Oxford University Press 1969*

First published 1969

Ninth Impression 1986

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission of Oxford University Press

*Printed in Great Britain
at the University Printing House, Oxford
by David Stanford
Printer to the University*

PRAEFATIO

Itur in antiquam siluam. Sponte sua haec uerba mentem subeunt, circumspicienti uenerandae antiquitatis testes, quibus innititur textus noster Vergilianus. Inter quos tres praecipui, ea scripturae forma exarati quae nobis 'capitalis' est 'rustica', antiquitus ut uidetur 'litterae' erant 'Virgilianae':¹

M = Florentinus Laurentianus xxxix 1 (accedit folium unum, hodie pars cod. Vaticani lat. 3225), dictus 'Mediceus', saeculo quinto scriptus. Distinxit et emendauit Turcius Rufius Apronianus Asterius, cos. anno post Christum natum 494; possedit postea coenobium s. Columbani Bobiense. Deest quaternio primus, in quo *E.* i 1-vi 47. Qui plura scire uelit, adeat *CLA* iii 296, *PCL* tab. lxvi;² imaginem phototypicam edidit E. Rostagno Romae an. 1931.

P = Vaticanus Palatinus lat. 1631, dictus 'Palatinus', saeculi quarti uel quinti, inde saltem a saeculo nono in coenobio Lauresheimensi adseruatus. Desunt folia triginta duo, in quibus *E.* iii 72-iv 51, *G.* i 323-ii 138, *G.* iv 462-*A.* i 276, iv 116-61, vii 277-644, x 460-508, xi 645-90, 737-82, xii 47-92. Vide sis *CLA* i 99, *PCL* tab. lxiv; imaginem ed. R. Sabbadini Parisiis an. 1929.

R = Vaticanus Vat. lat. 3867, dictus 'Romanus', saeculo quinto peritissime exaratus; exeunte medio quod uocamus aeuo, et haud scio an iam antea, refugium inuenerat apud s. Dyonisium prope Parisios. Perierunt folia septuaginta septem, in quibus *E.* vii 1-x 9, *G.* ii 1-215, iv 37-180, *A.* ii 73-iii 684, iv 217-v 36, xi 757-92, xii 651-86, 759-830, 939-52.

¹ B. Bischoff, *Mittelalterliche Studien* i (Stuttgart 1966) 4.

² *CLA* = E. A. Lowe, *Codices latini antiquiores* i-xi (Oxonii 1934-66); *PCL* = E. Chatelain, *Paléographie des Classiques latins* i-ii (Parisiis 1884-1900).

PRAEFATIO

omnem posui, ut qui saepius in minutiis peccent; e scriptoribus et commentatoribus loca potiora elegi; id pro mea uirili parte egi, ne lector quidquam desideret, quod in dubiis usui possit esse, neque me omnibus satis facturum esse confido. Codices ipse non contuli; Ottonem Ribbeck, Remigium Sabbadini, in V et G Marium Geymonat, grato animo secutus sum.¹

Et ne quis sibi fingat, recensitis collatisque inter se quotquot ab aetate Carolina supersint codices, nos uel antiquorum qui hodie exstant progeniem inuenire posse uel deperditorum textum redintegrare. Longe enim aliter res se habet, nisi fallor, ubi de tali agitur auctore. *Feruet opus redolentque thymo fragrantia mella*. Quisquis Vergili codicem adeptus est, statim corrigit, interpolat, cum aliis libris confert, adnotationibus locupletat, Seruium adit, adit fortasse etiam Macrobius uel Tib. Donatum (cuius commentarii ea aetate Turonis lectitabantur); nec longum tempus, et uix possibile fit codicum cognationes adumbrare; immo partes operis alia aliam induunt faciem—raro enim, ut suspicor, qui codicem corrigit, corrigit totum. Sed quomodo haec audeo dicere, qui e codicibus illius aetatis specimina tantum adire satis duxerim, atque ea plerumque origine Gallica? Sunt autem hi:

Exeuntis saeculi octauum sunt Monacensis lat. 29005(18), fragmentum scilicet duorum foliorum Aen. lib. v et vi (CLA ix 1327) et *p* = *Parisinus* lat. 7906, pulcherrime minuta manu in Germania occidentali scriptus in usum, ut uidetur, uiri cuiusdam qui rebus gestis studebat siue Troianorum siue Francorum. Continebat Aen. usque ad v 734, sed medio fortasse saeculo sexto decimo bibliotepegae traditi sunt quaterniones primus et secundus, unde postea recuperatum folium tantummodo primum; perierunt igitur A. i 129-iii 681. Vide *CLA supplementum* 1744, *PCL* tab. lxvi.

¹ Opera ediderunt O. Ribbeck Lipsiae an. 1859-66 et 1894-5; R. Sabbadini Romae 1930-1, cf. H. R. Fairclough ap. *Transactions of the Amer. Philol. Assoc.* lxiii (1932) 206-29.

PRAEFATIO

E saeculo nono tredecim elegi, quorum mihi facilis contingebat aditus:

- a* = *Bernensis* 172 (*E.* i–*A.* v) una cum *Parisino* lat. 7929 (*A.* vi–xii), olim Floriacensis, insignis ob scholiorum ubertatem. Olim cum Georgicis incipiebat; secundis curis accessit liber e cod. *R* Bucolicon. Desunt *E.* i 1–48 et in *A.* finis libri quinti et xii 868–952. *PCL* tab. lxviii.
- b* = *Bernensis* 165, olim Turonensis, optimae notae, sed ea cura correctus, ut saepius aegre dispiciatur quid manus prima scripserit (succurrit identidem codex non dissimilis *r*). Desunt *A.* xii 919–52. *PCL* tab. lxvii.
- c* = *Bernensis* 184, qui unde uenerit nondum apparet.¹
- d* = *Bernensis* 255 et 239, in Gallia septentrionali oriundus. Desunt *A.* xii 682–952. *PCL* tab. lxxiii.
- e* = *Bernensis* 167, olim Altissiodorensis. Desunt *A.* xii 452–579, 772–952. Hic liber ex *a* originem ducere uidetur, sed ex *a* ita correcto, ut et ipse nouus iam fiat testis.²
- f* = *Oxoniensis* bibl. Bodleiana *Auct. F.* 2. 8 (8851), ante annum fere 850 Parisiis in coenobio S. Germani in pratis (si qua fides scripturae) exaratus; usus est N. Heinsius sub nomine ‘Menteliani primi’. Desunt *E.* i 1–55.
- h* = *Valentianensis* 407, olim sancti Amandi Elnonensis siue in Pabula.
- r* = *Parisinus* lat. 7926, optimae notae, lectu facillimus. Desunt *A.* xii 138–952. *PCL* tab. lxxi.
- s* = *Parisinus* lat. 7928, fragmenta misere habita; supersunt tantum *E.* vi 75–*G.* iii 124, *A.* v 1–501, vi 705–ix 639.
- t* = *Parisinus* lat. 13043, olim Corbeiensis. Desunt *E.* i 1–viii 11, *A.* ii 285–iii 79, xi 11 usque ad finem.
- u* = *Parisinus* lat. 13044, Corbeiensis et ipse, sed non eiusdem farinae; supersunt *A.* vi 130–609, vi 676–vii 712, vii 748–xii 364.
- v* = *Vaticanus* *Vat. lat.* 1570, olim Flauiniacensis, exeuntis saeculi noni.

¹ Libris *abc* usus est O. Ribbeck; uide *Prolegomena ad Vergili Maronis opera maiora* (Lipsiae 1866) 329–47.

² Argumenta e scholiis petita profert A. F. Stocker ap. *Studies in Bibliography* iv (1951) 129–41; qui quae contra ponit, aliter posuisset si ipsos codices uidisset.

PRAEFATIO

γ = *Guelferbytanus Gudianus lat. 2° 70*, origine Lugdunensis, adeo correctus ut saepe difficillimum sit enucleare qui sit primitus scriptum. *PCL* tab. lxviii.¹

Horum (excepto γ) consensum, uel omnium uel maiori partis, littera ω denotaui, non ut omnes e communi aliquo fonte deriuari doceam (id quod longe a uero abesse existimo) sed ut in adnotatione spatii compendium faciam. Quod si quaeritur, quatenus inter hos et antiquos illos interceda necessitudo, haec saltem iam ab initio (et de initio, non d fine huius inuestigationis agitur) dispicere mihi uideor:

(a) Saepissime, ubi de uerbis Vergilianis discrepant codices, inter duas, nec plus quam duas, lectiones eligendum. Hic utramlibet in textu fac ponat codex aliquis saeculi noni, alteram uel adscribet uel potius substituet saeculi noni corrector. Nobis igitur raro operae pretium est lectione secundae quae dicitur manus in apparatu adferre, sicut i aliis auctoribus recte moris est; habebimus enim fere semper adnotationes istius formae, puta: 'altera lectio wxy^2z^2 : lecti altera w^2x^2yz ', quod nihil noui nos docebit.

(b) Exstant primo aspectu aliquae necessitudines, ut in codd. d et h et t , et sunt fortasse tanquam sodalitates ut codd. $a(a^2)euw$, quibus communem subesse origine suspicor; sed res eo nondum perducta est, ut de stirpibus e familiis quidquam adfirmare possimus.

(c) Codex a in Bucolicis tanta fide unamquamque lectione codicis R singularem (et sunt permultae) seruat, ut dubiur esse non possit quin in his a ex R originem ducat. Ide ualet de A . ix 537(?)–xii 819 (ubi noua manus incipit in a), exceptis fere x 388–859; et cum lectiones singulares i E . vii–x et A . xi–xii persistant, etiam ubi hodie deest R , ibi pro Romani succedaneo habui a . Codex γ in Aen. tant fide non ipsum Palatinum P sed correctum ($P+P^2$), lice

¹ O. Ribbeck, *Prolegomena* 320–9; qui tamen non semper rect codicis primam manum legerat (quod nec ipse facere potui).

PRAEFATIO

non ubique, sequitur, ut mihi quidem dubium non sit quin ex aliquo Palatini apographo, uel saltem e codice aliquo indidem correcto, originem ducat; rarius igitur in Aen. laudaui, praeter eos locos ubi hodie deest *P*, cuius imaginem, non admodum (fateor) fidelem, praestare crediderim. Quod si antiquarii in his carminum partibus adeundi quodam modo codices *P* et *R* copiam habebant, possibile est (ne dicam ueri simile) ut, ubicumque in codicibus Carolinis lectiones inuenimus uel Palatino uel Romano proprias, alterutri ex eis, uel codici ex eo descripto uel correcto, originem debeant. (De Mediceo *M* ceterisque antiquis idem nondum audeo dicere.)

(*d*) Sunt et loci non pauci, ubi textus genuinus melius apud *ω* seruatur quam in codicibus antiquis. Saepe autem accidit ut eadem uera lectio et alibi inueniatur, puta apud Priscianum aut Seruium, unde oritur suspicio, ne ex aliquo eiusmodi fonte textum suum correxerint docti illi Carolini. Longum erit rem adeo perplexam enucleare. Vix tamen dubium est, quin et alios codices antiquos habuerint nobis deperditos, quos longius persequi intra fines huius libelli impossibile.

Quod ad posterioris aevi codices attinet, aegre crediderim eos ad nostrum finem multum posse conferre; adeo et corruptelis et correctionibus et praesertim lectionibus scatent Seruianis. In isto pelago alius *trahat umida lina*. Si cui quando de studiis Vergilianis inuestigandis cordi tandem erit, messem abundantem inde condere poterit. Nihil igitur hic de Pragensi illo saec. xi (*PCL* tab. lxxiv), nihil de Minoraugiensi saec. xii, nihil de Ambrosiano cui omnes Vergili amatores adsurgamus necesse est, olim Francisci Petrarcae.¹

Restat ut eos uersus commemorem, quos tanquam a Marone conscriptos tradunt non codices sed commentatores:

¹ Sed codices saeculo nono recentiores (*recc.*) identidem aliquid utile praestant: ex. gr. quae ad *A.* v 522, 573; vi 254, 900 laudantur, habet inter alios Bodleianus Auct. F. 2. 6 (8855) saec. xii, qui 'Montalbanus' erat N. Heinsii.

PRAEFATIO

γ = *Guelferbytanus Gudianus lat.* 2° 70, origine Lugdunensis, adeo correctus ut saepe difficillimum sit enucleare qui sit primitus scriptum. *PCL* tab. lxxviii.¹

Horum (excepto γ) consensum, uel omnium uel maiori partis, littera ω denotaui, non ut omnes e communi aliquo fonte deriuari doceam (id quod longe a uero abesse existimo), sed ut in adnotatione spatii compendium faciam. Quod si quaeritur, quaenam inter hos et antiquos illos intercedat necessitudo, haec saltem iam ab initio (et de initio, non de fine huius inuestigationis agitur) dispicere mihi uideor:

(a) Saepissime, ubi de uerbis Vergilianis discrepant codices, inter duas, nec plus quam duas, lectiones eligendum. Hic utramlibet in textu fac ponat codex aliquis saeculi noni, alteram uel adscribet uel potius substituet saeculi noni corrector. Nobis igitur raro operae pretium est lectiones secundae quae dicitur manus in apparatu adferre, sicut in aliis auctoribus recte moris est; habebimus enim fere semper adnotationes istius formae, puta: 'altera lectio wxy^2z^2 : lectio altera w^2x^2yz ', quod nihil noui nos docebit.

(b) Exstant primo aspectu aliquae necessitudines, ut in codd. d et h et t , et sunt fortasse tanquam sodalitates, ut codd. $a(a^2)euw$, quibus communem subesse origine suspicor; sed res eo nondum perducta est, ut de stirpibus et familiis quidquam adfirmare possimus.

(c) Codex a in Bucolicis tanta fide unamquamque lectione codicis R singularem (et sunt permultae) seruat, ut dubium esse non possit quin in his a ex R originem ducat. Idem ualet de A . ix 537(?)–xii 819 (ubi noua manus incipit in a), exceptis fere x 388–859; et cum lectiones singulares in E . vii–x et A . xi–xii persistent, etiam ubi hodie deest R , ibi pro Romani succedaneo habui a . Codex γ in Aen. tanta fide non ipsum Palatinum P sed correctum ($P+P^2$), licet

¹ O. Ribbeck, *Prolegomena* 320–9; qui tamen non semper recte codicis primam manum legerat (quod nec ipse facere potui).

PRAEFATIO

non ubique, sequitur, ut mihi quidem dubium non sit quin ex aliquo Palatini apographo, uel saltem e codice aliquo indidem correcto, originem ducat; rarius igitur in Aen. laudauī, praeter eos locos ubi hodie deest *P*, cuius imaginem, non admodum (fateor) fidelem, praestare crediderim. Quod si antiquarii in his carminum partibus adeundi quodam modo codices *P* et *R* copiam habebant, possibile est (ne dicam ueri simile) ut, ubicumque in codicibus Carolinis lectiones inuenimus uel Palatino uel Romano proprias, alterutri ex eis, uel codici ex eo descripto uel correcto, originem debeant. (De Mediceo *M* ceterisque antiquis idem nondum audeo dicere.)

(*d*) Sunt et loci non pauci, ubi textus genuinus melius apud *ω* seruatur quam in codicibus antiquis. Saepe autem accidit ut eadem uera lectio et alibi inueniatur, puta apud Priscianum aut Seruium, unde oritur suspicio, ne ex aliquo eiusmodi fonte textum suum correxerint docti illi Carolini. Longum erit rem adeo perplexam enucleare. Vix tamen dubium est, quin et alios codices antiquos habuerint nobis deperditos, quos longius persequi intra fines huius libelli impossibile.

Quod ad posterioris aevi codices attinet, aegre crediderim eos ad nostrum finem multum posse conferre; adeo et corruptelis et correctionibus et praesertim lectionibus scatent Seruianis. In isto pelago alius *trahat umida lina*. Si cui quando de studiis Vergilianis inuestigandis cordi tandem erit, messem abundantem inde condere poterit. Nihil igitur hic de Pragensi illo saec. xi (*PCL* tab. lxxiua), nihil de Minoraugiensi saec. xii, nihil de Ambrosiano cui omnes Vergili amatores adsurgamus necesse est, olim Francisci Petrarcae.¹

Restat ut eos uersus commemorem, quos tanquam a Marone conscriptos tradunt non codices sed commentatores:

¹ Sed codices saeculo nono recentiores (*recc.*) identidem aliquid utile praestant: ex. gr. quae ad *A.* v 522, 573; vi 254, 900 laudantur, habet inter alios Bodleianus Auct. F. 2. 6 (8855) saec. xii, qui 'Montalbanus' erat N. Heinsii.

PRAEFATIO

(a) post *A.* ii 566, uu. uiginti duos de Tyndaride; hos, ut hodie semper fit, in textu dedi, ut libri ii fiant uu. 567-88.¹

(b) post *A.* iii 204, apud Seruium qui dicitur Danielis, 'Hi uersus circumducti inuenti dicuntur et extra paginam in mundo:

hinc Pelopis gentes Maleaeque sonantia saxa
circumstant, pariterque undae terraeque minantur;
pulsamur saeuus et circumsistimur undis.'

(c) post *A.* vi 289 ibidem: 'Sane quidam dicunt uersus alios hos a poeta hoc loco relictos, qui ab eius emendatoribus sublatis sint:

Gorgonis in medio portentum inmane Medusae,
uiperae circum ora comae cui sibila torquent
infamesque rigent oculi mentoque sub imo
serpentum extremis nodantur uincula caudis.'

(d) ante *A.* i 1, in uita Vergili Donatiana et in Seruii in *Aen.* praefatione legimus detractos a Tucca et Varro:

'Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
carmen et egressus siluis uicina coegi
ut quamuis auido parerent arua colono,
gratum opus agricolis, at nunc horrentia Martis . . .'²

Quid plura? Non hic agitur de scriptore quamuis nobili, quantumuis inter doctorum manus uersato, sed de poeta qui statim ab origine et in corda hominum penetrat et descendit in ludum litterarium. Erroribus multimodis obnoxius est eiusmodi textus. Commutantur inter se loci similes, ut in poeta praesertim epico facillime fit (fere unaquaeque pagina in *Aen.* exemplum dabit); corriguntur qui errores censentur metrici (*G.* iii 449, *A.* iii 464); uerbo minus consueto substituitur usitatum (*G.* iv 141, *A.* xii 120); hic illic semel posita syllaba quae bis poni debuit (*A.* vi 495, x 705); alia similia,

¹ Secutus sum in libris i-iii Seruii editionem Haruardianam annorum 1946-65, in l. vi eam quam curauit G. Thilo an. 1884.

² Suadet E. Brandt ap. *Philologus* lxxxiii (1927/8) 331-5 ut credamus hos uersiculos a nescio quo scolo scriptos, ut sub poetae imagine in initio uoluminis posita stent, qualem dono dat Martialis xiv 186.

PRAEFATIO

in quibus nihil magni momenti. Apud auctores alios plerumque conamur tanquam per riuulos ad fontem unicum textus ascendere, ad Hippocrenen aliquam siue integram siue iam olim corruptelis inquinatam; apud Vergilium potius de flumine aliquo ingenti cogitandum, de quo si quis aquam haurit, haurit fortasse eadem opera et omnis generis quae in superficie natant quisquillas, quas deinde purgare necesse neque adeo difficile erit; attamen uerum semper haurit Eridanum. Si haeremus, ibi haeremus ubi quaestio oritur de poeta nouarum rerum non incurioso, et in Aeneide de carmine quod numquam manum ultimam expertum sit: potuitne Vergilius *risere* uel *parentes* uel *parenti* sensu adridendi ponere? potuitne bis idem, ut nonnullis uidetur, exprimere (*A.* ix 85-6)? potuitne *A.* iii 127 *concita*, ix 486 *funera*, x 710 *pastus* uoluisse? In his quaestionibus non omnibus lectoribus satis facere poterit editor, neque sibi ipsi omni tempore. Restat fere integer poeta: *non illum nostri possunt mutare labores.*

Gratias ago in primis Ottoni Ribbeck, qui quantum studiis Vergilianis tribuerit, difficile est dictu. Non obliuiscor quantum debeam contubernio Eduardi Fraenkel. Et consiliis et amicitia adiuerunt R. G. Austin, B. Bischoff, R. W. Hunt, R. G. M. Nisbet, Chr. von Steiger.

R. A. B. M.

Scribebam Oxonii
e Collegio Corporis Christi

Laterculus notarum sub quibus testes in apparatu adlegantur

<i>ps.Acro</i>	Acronis quae dicuntur scholia in Horatium (ed. Keller, Lipsiae 1902-4).
<i>Agroec.</i>	Agroecius (saec. v), <i>Ars de orthographia</i> (GLK vii).
<i>Aphthon.</i>	Aphthonius, <i>De metris</i> (apud Mar. Vict.).
<i>Arus.</i>	Arusianus Messius (saec. iv ex.), <i>Exempla elocutionum</i> (GLK vii).
<i>ps.Ascon.</i>	Q. Asconius Pedianus (ut ferunt), commentator Ciceronianus.
<i>Asper</i>	Aem. Asper (saec. iii ?), in <i>Appendice Seruiana</i> .
<i>Aug.</i>	Aurelius Augustinus (fl. 400).
<i>Auson.</i>	D. Magnus Ausonius (saec. iv) (ed. R. Peiper, Lips. 1886).
<i>Cassiod.</i>	Cassiodorus Senator (saec. vi), <i>Institutiones</i> (ed. Mynors, Oxonii 1937).
<i>Char.</i>	Fl. Sosipater Charisius (saec. iv), <i>Ars grammatica</i> (GLK i; ed. Barwick, Lips. 1925).
<i>Cledon.</i>	Cledonius (saec. v), <i>Ars</i> (GLK v).
<i>Col.</i>	L. Junius Moderatus Columella (saec. i).
<i>Cons.</i>	Consentius (saec. v), <i>Ars</i> (GLK v).
<i>Diom.</i>	Diomedes (saec. iv), <i>Ars</i> (GLK i).
<i>Don.</i>	Aelius Donatus (saec. iv), <i>Ars gramm.</i> (GLK iv).
<i>Don. ad Ter.</i>	Donatus, <i>Commentum Terenti</i> (ed. Wessner, Lips. 1902-5).
<i>Dosith.</i>	Dositheus (saec. iv ?), <i>Ars grammatica</i> (GLK vii).
<i>DSeru.</i>	Seruius qui dicitur Danielis.
<i>Gell.</i>	Aulus Gellius (saec. ii), <i>Noctes Atticae</i> .
<i>GLK</i>	<i>Grammatici latini</i> ex recensione H. Keilii, Lips. 1857-80.
<i>Gramm.</i>	e grammaticis tres pluresue; uide in GLK vii indicem scriptorum.
<i>Isid.</i>	Isidorus Hispalensis (fl. 600), <i>Etymologiae</i> (ed. Lindsay, Oxon. 1912).
<i>Lact.</i>	L. Caecilius Firmianus Lactantius (saec. iii/iv).

PRAEFATIO

- Macrob.** Macrobius Ambrosius Theodosius (saec. v. in.)
Saturnalia (ed. Willis, Lips. 1963.)
- Mar. Vict.** Marius Victorinus (saec. iv), *Ars grammatica*
(GLK vi ; ed. I. Mariotti, Florentiae 1967).
- Non.** Nonius Marcellus (saec. iv), *De compendiosa doctrina* (ed. Lindsay, Lips. 1903).
- Pomp.** Pompeius (saec. v), *Commentum artis Donati*
(GLK v).
- Porph. ad Hor.** Pomponius Porphyrio (saec. iii), *Commentum Horatii* (ed. Holder, Aeniponti 1894).
- Prisc.** Priscianus Caesariensis (saec. v/vi), *Institutio grammatica* (GLK ii-iii).
- Prisc. fig.** eiusdem *De figuris numerorum et Praeexercitamina* (GLK iii).
- Probus** M. Valerius Probus (ut ferunt), *Instituta artium*
(GLK iv).
- ps. Probus** Probi qui dicitur Comm. in Buc. et Georgica, in
Appendice Serviana.
- Quint.** M. Fabius Quintilianus (saec. i), *Institutio oratoria*.
- Rufin.** Iulius Rufinianus (saec. iv), *De figuris sententiarum*
(*Rhetores lat. minores*, ed. Halm, Lips. 1863).
- Sac.** Marius Plotius Sacerdos (saec. iii), *Artes grammaticae* (GLK vi).
- Scaurus** Terentius Scaurus (saec. i), excerpta (GLK vii).
- schol. Bern.** Scholia in Verg. Bernensia (ed. Hagen, *Neue Jahrbücher*, suppl. iv, 1861-7).
- schol. Veron.** Scholia in Verg. Veronensia, in *App. Serv.*
- Sen.** L. Annaeus Seneca (saec. i).
- Serv.** Servius (saec. v in.), in Verg. Commentarii (in A. i-v ed. Harvardiana 1946-65, in ceteris ed. Thilo 1881-7; Appendix, ed. Hagen 1902).
- Tert.** Q. Septimius Florens Tertullianus (fl. 200).
- Tib.** Ti. Claudius Donatus (saec. iv ?), *Interpretationes Aeneidos* (ed. Georgii, Lips. 1905-6).
- Velius** Velius Longus (saec. i ex.), *De orthogr.* (GLK vii).
- Victorinus** Maximus (?) Victorinus (saec. iv ?), (GLK vi).

Ric. Bentley coniecturas aliquot exemplari ed. Commelinianae an. 1646 appinxit, quod hodie in Mus. Brit. '688 g. 6' denotatur; cf. *Rhein. Mus.* xxxv (1880) 312-13.

SIGLA CODICVM

<i>A</i>	Schedae Vaticano-Berolinenses	saec. v
<i>B</i>	fragmentum Mediolanense (supra, p. vii)	saec. v/vi
<i>F</i>	Vaticanus lat. 3225	saec. iv
<i>G</i>	Sangallensis 1394	saec. v
<i>M</i>	Florentinus Laur. xxxix. 1	saec. v
<i>P</i>	Vaticanus Palatinus lat. 1631	saec. iv/v
<i>R</i>	Vaticanus lat. 3867	saec. v
<i>V</i>	fragmenta Veronensia	saec. v
<i>p</i>	Parisinus lat. 7906	saec. viii ex.
<i>M²P²R²</i>	corrector aliquis antiquus	

Codices saeculi noni:

<i>a</i>	Bernensis 172 cum Parisino lat. 7929 (p. x)
<i>b</i>	Bernensis 165
<i>c</i>	Bernensis 184
<i>d</i>	Bernensis 255+239
<i>e</i>	Bernensis 167
<i>f</i>	Oxoniensis Bodl. Auct. F. 2. 8
<i>h</i>	Valentianensis 407
<i>r</i>	Parisinus lat. 7926
<i>s</i>	Parisinus lat. 7928
<i>t</i>	Parisinus lat. 13043
<i>u</i>	Parisinus lat. 13044
<i>v</i>	Vaticanus lat. 1570
<i>ω</i>	consensus horum uel omnium uel quotquot non separatim nominantur
<i>γ</i>	Guelferbytanus Gudianus lat. 2°. 70 (p. x)
<i>def.</i>	deficit (uel mutilus est uel legi non potest)
<i>recc.</i>	codices saec. nono recentiores

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER IV

AT regina graui iamdudum saucia cura
 uulnus alit uenis et caeco carpitur igni.
 multa uiri uirtus animo multusque recursat
 gentis honos; haerent infixi pectore uultus
 uerbaque nec placidam membris dat cura quietem. 5
 postēra Phōebēa lustrabat lampadē terras
 umentemque Aurora polo dimouerat umbram,
 cum sic unaniam adloquitur male sana sororem:
 'Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent!
 quis nouus hic nostris successit sedibus hospes, 10
 quem sese ore ferens, quam forti pectore et armis!
 credo equidem, nec uana fides, genus esse deorum.
 degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
 iactatus fatis! quae bella exhausta canebat!
 si mihi non animo fixum immotumque sederet 15
 ne cui me uinclo uellem sociare iugali,
 postquam primus amor deceptam morte fefellit;
 si non pertaesum thalami taedaeque fuisset,
 huic uni forsan potui succumbere culpa.
 Anna (fatebor enim) miseri post fata Sychaei 20
 coniugis et sparsos fraterna caede penatis
 solus hic inflexit sensus animumque labantem
 impulit. agnosco ueteris uestigia flammae.
 sed mihi uel tellus optem prius ima dehiscat
 uel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, 25

iv 1-25 FGMPRP 9 suspensa M¹ 'et terret et terrent
 legitur' Seru. 11 quam] quem F² 18 fuisset F¹P²Rp, Seru.:
 -sent F²MP¹ω(def. G), DSeru. ad u. 55 25 abigat F

AENEIDOS IV

pallentis umbras Erebo noctemque profundam,
ante, pudor, quam te uiolo aut tua iura resoluo.
ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
abstulit; ille habeat secum seruetque sepulcro.' 30
sic effata sinum lacrimis impleuit obortis.

Anna refert: 'o luce magis dilecta sorori,
solane perpetua maerens carpere iuuenta
nec dulcis natos Veneris nec praemia noris?
id cinerem aut manis credis curare sepultos?
esto: aegram nulli quondam flexere mariti, 35
non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas
ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
diues alit: placitone etiam pugnabis amori?
nec uenit in mentem quorum consederis aruis?
hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello, 40
et Numidae infreni cingunt et inhospita Syrtis;
hinc deserta siti regio lateque furentes
Barcae. quid bella Tyro surgentia dicam
germanique minas?
dis equidem auspibus reor et Iunone secunda 45
hunc cursum Iliacas uento tenuisse carinas.
quam tu urbem, soror, hanc cernes, quae surgere regna
coniugio tali! Teucrum comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
tu modo posce deos ueniam, sacrisque litatis 50
indulge hospitio causasque innecte morandi,
dum pelago desaeuit hiems et aquosus Orion,
quassataeque rates, dum non tractabile caelum.'

His dictis impenso animum flammauit amore

26-37 FGMPRP; 38-54 FMPRP 26 Erebo FGP¹Rt?: Erebi
MP²p^ω, 'alii' ap. Seru. 28 primum P¹ 36 Libya P¹,
'quidam' ap. D¹Seru. 40 insuperabile] intractabile (A. i 339) R
42 furentes] uagantes cd(-tis c), Hieron. in Esaiam v 21. 13 alibi, Isid.
ix 2. 107 43 Vaccei Isid. 46 huc D¹Seru. 51 causasque]
et causas F 54 impenso F¹p, 'alii' ap. D¹Seru.: penso P¹: incen-
sum F²MP²R^ω, Seru. flammauit FP¹R¹p^c, D¹Seru. (cf. A. iii 330):
inflammavit MP²ω, Seru., Tib.

P. VERGILI MARONIS

spemque dedit dubiae menti soluitque pudorem. 55
 principio delubra adeunt pacemque per aras
 exquirunt; mactant lectas de more bidentis
 legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyaeo,
 Iunoni ante omnis, cui uincla iugalia curae.
 ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido 60
 candentis uaccae media inter cornua fundit,
 aut ante ora deum pinguis spatiat ad aras,
 instauratque diem donis, pecudumque reclusis
 pectoribus inhians spirantia consulit exta.
 heu, uatum ignarae mentes! quid uota furentem, 65
 quid delubra iuuant? est mollis flamma medullas
 interea et tacitum uiuit sub pectore uulnus.
 uritur infelix Dido totaque uagatur
 urbē fūrens, qualis cōnectā ceruā sāgittā,
 quam procul incautam nemora inter Cresia fixit 70
 pastor agens telis liquitque uolatile ferrum
 nescius: illa fuga siluas saltusque peragrat
 Dictaeos; haeret lateri letalis harundo.
 nunc media Aenean secum per moenia ducit
 Sidoniasque ostentat opes urbemque paratam, 75
 incipit effari mediaque in uoce resistit;
 nunc eadem labente die conuiuia quaerit,
 Iliacosque iterum demens audire labores
 exposcit pendetque iterum narrantis ab ore.
 post ubi digressi, lumenque obscura uicissim 80
 luna premit suadentque cadentia sidera somnos,
 sola domo maeret uacua stratisque relictis
 incubat. illum absens absentem auditque uidetque,
 aut gremio Ascanium genitoris imagine capta
 detinet, infandum si fallere possit amorem. 85
 non coepae adsurgunt turres, non arma iuuentus
 exercet portusue aut propugnacula bello

55-87 *FMPRP* 55 *mentis R, D.Seru.* 58 *legiferae*
F²MPpω, Seru.: frugiferae F¹Rabehr? 66 *mollis . . . medulla p*
 72 *saltus siluasque (G. iv 53) F* 85 *amantem (u. 296) F*

AENEIDOS IV

tuta parant: pendent opera interrupta minaeque
murorum ingentes aequataque machina caelo.

Quam simul ac tali persensit peste teneri 90

cara Iouis coniunx nec famam obstare furori,
talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
'egregiam uero laudem et spolia ampla refertis
tuque puerque tuus (magnum et memorabile numen),
una dolo diuum si femina uicta duorum est. 95

nec me adeo fallit ueritam te moenia nostra
suspectas habuisse domos Karthaginis altae.
sed quis erit modus, aut quo nunc certamine tanto?
quin potius pacem aeternam pactosque hymenaeos
exercemus? habes tota quod mente petisti: 100

ardet amans Dido traxitque per ossa furorem.
communem hunc ergo populum paribusque regamus
auspiciis; liceat Phrygio seruire marito
dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.'

Olli (sensit enim simulata mente locutam, 105

quo regnum Italiae Libycas auerteret oras)
sic contra est ingressa Venus: 'quis talia demens
abnuat aut tecum malit contendere bello?
si modo quod memoras factum fortuna sequatur.

sed fatis incerta feror, si Iuppiter unam 110

esse uelit Tyrii urbem Troiaque profectis,
miscerue probet populos aut foedera iungi.
tu coniunx, tibi fas animum temptare precando.

perge, sequar.' tum sic excepit regia Iuno:
'mecum erit iste labor. nunc qua ratione quod instat 115

conferri possit, paucis (aduerte) docebo.

uenatum Aeneas unaque miserrima Dido
in nemo ire parant, ubi primos crastinus ortus

88-92 *FMPRp*; 93-115 *MPRp*; 116-18 *MyRp* 91 pudori
*R, D*Seru. 106 aduerteret *Seru. hic et ad A. iii 379 (est*

'absolutior' lectio, sed 'uerior et figuratior' auerteret) 107 est] rem *p*

112 foedere *p*, agnoscit *Seru. (cf. A. viii 56)* 116 confieri

*M²?*Rh², *Seru. hic et ad A. iii 717 (confier p): quod fieri M¹: quo fieri ω*

118 primus *MR*

extulerit Titan radiisque retexerit orbem.
 his ego nigrantem commixta grandine nimbū, 120
 dum trepidant alae saltusque indagine cingunt,
 desuper infundam et tonitru caelum omne ciebo.
 diffugient comites et nocte tegentur opaca:
 speluncam Dido dux et Troianus eandem
 deuenient. adero et, tua si mihi certa uoluntas, 125
 conubio iungam stabili propriamque dicabo.
 hic hymenaeus erit.' non aduersata petenti
 adnuit atque dolis risit Cytherea repertis.
 Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
 it portis iubare exorto delecta iuuentus, 130
 retia rara, plagae, lato uenabula ferro,
 Massylique ruunt equites et odora canum uis.
 reginam thalamo cunctantem ad limina primi
 Poenorum expectant, ostroque insignis et auro
 stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit. 135
 tandem progreditur magna stipante caterua
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo;
 cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
 aurea purpuream subnectit fibula uestem.
 nec non et Phrygii comites et laetus Iulus 140
 incedunt. ipse ante alios pulcherrimus omnis
 infert se socium Aeneas atque agmina iungit.
 qualis ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
 deserit ac Delum maternam inuisit Apollo
 instauratque choros, mixtique altaria circum 145
 Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi;
 ipse iugis Cynthi graditur mollique fluentem
 fronde premit crinem fingens atque implicat auro,
 tela sonant umeris: haud illo segnior ibat
 Aeneas, tantum egregio decus enitet ore. 150

119-43 *MyRp*; 144-50 *MyRVp*

127 auersata *R*, *agnoscit Seru.*

131 et lato *Char.* 61. 25

Tib.

122 mouebo *γ*

129 relinquit (*A.* xi 1) *M*¹

144 ac] aut *Quint.* viii 3. 73 Delon

AENEIDOS IV

postquam altos uentum in montis atque inuia lustra,
 ecce ferae saxi deiectae uertice caprae
 decurrere iugis; alia de parte patentis
 transmittunt cursu campos atque agmina cerui
 puluerulenta fuga glomerant montisque relinquunt. 155
 at puer Ascanius mediis in uallibus acri
 gaudet equo iamque hos cursu, iam praeterit illos,
 spumantemque dari pecora inter inertia uotis
 optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.

Interea magno misceri murmure caelum 160
 incipit, insequitur commixta grandine nimbus,
 et Tyrii comites passim et Troiana iuuentus
 Dardaniusque nepos Veneris diuersa per agros
 tecta metu petiere; ruunt de montibus amnes.
 speluncam Dido dux et Troianus eandem 165
 deueniunt. prima et Tellus et pronuba Iuno
 dant signum; fulsere ignes et conscius aether
 conubiis summoque ulularunt uertice Nymphae.
 ille dies primus leti primusque malorum
 causa fuit; neque enim specie famaue mouetur 170
 nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
 coniugium uocat, hoc praetexit nomine culpam.

Extemplo Libyae magnas it Fama per urbes,
 Fama, malum qua non aliud uelocius ullum:
 mobilitate uiget uirisque acquirit eundo, 175
 parua metu primo, mox sese attollit in auras
 ingrediturque solo et caput inter nubila condit.
 illam Terra parens ira inritata deorum
 extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque sororem
 progenit pedibus celerem et pernicipibus alis, 180
 monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumae,
 tot uigiles oculi subter (mirabile dictu),

151-61 *MγRVp*; 162-82 *MPRVp* 166 et (10) *om. bdhtv*
 168 conubii *P²RV* (-bis *P¹*) 169 laborum *P¹pb?* (cf. *A. vii 481*)
 174 qua *MP¹RV²pht*, *Tert. apol. vii 8, Isid. v 27. 26, 'alii' ap. Seru.:*
 quo *P²V¹ω*, *Tert. ad nat. i 7. 2, Tib.* 179 extrema *R¹*

tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris.
 nocte uolat caeli medio terraeque per umbram
 stridens, nec dulci declinat lumina somno; 185
 luce sedet custos aut summi culmine tecti
 turribus aut altis, et magnas territat urbes,
 tam ficti prauique tenax quam nuntia ueri.
 haec tum multiplici populos sermone replebat
 gaudens, et pariter facta atque infecta canebat: 190
 uenisse Aenean Troiano sanguine cretum,
 cui se pulchra uiro dignetur iungere Dido;
 nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fouere
 regnorum immemores turpique cupidine captos.
 haec passim dea foeda uirum diffundit in ora. 195
 protinus ad regem cursus detorquet Iarban
 incenditque animum dictis atque aggerat iras.

Hic Hammone satus rapta Garamantide nympha
 templa Ioui centum latis immania regnis,
 centum aras posuit uigilemque sacrauerat ignem, 200
 excubias diuum aeternas, pecudumque cruore
 pingue solum et uariis florentia limina sertis.
 isque amens animi et rumore accensus amaro
 dicitur ante aras media inter numina diuum
 multa Iouem manibus supplex orasse supinis: 205
 'Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
 aspicias haec? an te, genitor, cum fulmina torques
 nequiquam horremus, caecique in nubibus ignes
 terrificant animos et inania murmura miscent? 210
 femina, quae nostris errans in finibus urbem
 exiguam pretio posuit, cui litus arandum
 cuique loci leges dedimus, conubia nostra
 reppulit ac dominum Aenean in regna recepit.
 et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu, 215

183-95 *MPRVp*; 196-215 *MPRp* 187 magnas et *M*¹ 191
 a sanguine *Rdehtv, Tib.* 196 cursu *P*²: cursum *Non.* 377. 16
 204 numina] munera 'multi' *ap. DSeru., utrumque p*

AENEIDOS IV

Maeonia mentum mitra crinemque madentem
subnexus, rapto potitur: nos munera templis
quippe tuis ferimus famamque fouemus inanem.'

Talibus orantem dictis arasque tenentem
audiit Omnipotens, oculosque ad moenia torsit
regia et oblitos famae melioris amantis. 220

tum sic Mercurium adloquitur ac talia mandat:
'uade age, nate, uoca Zephyros et labere pennis
Dardaniumque ducem, Tyria Karthagine qui nunc
exspectat fatisque datas non respicit urbes, 225
adloquere et celeris defer mea dicta per auras.

non illum nobis genetrix pulcherrima talem
promisit Graiumque ideo bis uindicat armis;
sed fore qui grauidam imperiis belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucris 230
proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.

si nulla accendit tantarum gloria rerum
nec super ipse sua molitur laude laborem,
Ascanione pater Romanas inuidet arces?
quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur 235
nec prolem Ausoniam et Lauinia respicit arua?
nauiget! haec summa est, hic nostri nuntius esto.'

Dixerat. ille patris magni parere parabat
imperio; et primum pedibus talaria nequit
aurea, quae sublimem alis siue aequora supra 240
seu terram rapido pariter cum flamine portant.
tum uirgam capit: hac animas ille euocat Orco
pallentis, alias sub Tartara tristia mittit,
dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.

illa fretus agit uentos et turbida tranat 245
nubila. iamque uolans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri caelum qui uertice fulcit,
Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris

216 MPRp; 217-33 MPp; 234-48 FMPP 217 subnexus
recc.: -nexus codd. 225 perspicit cdh 227 genetrix nobis P¹
233 laborum M¹P² 241 portent M¹ 243 mittit] ducit P¹

piniferum caput et uento pulsatur et imbri,
 nix umeros infusa tegit, tum flumina mento 250
 praecipitant senis, et glacie riget horrida barba.
 hic primum paribus nitens Cyllenius alis
 constitit; hinc toto praeceps se corpore ad undas
 misit aui similis, quae circum litora, circum
 piscosos scopulos humilis uolat aequora iuxta. 255
 haud aliter terras inter caelumque uolabat
 litus harenosum ad Libyae, uentosque secabat
 materno ueniens ab auo Cyllenia proles.
 ut primum alatis tetigit magalia plantis,
 Aenean fundantem arces ac tecta nouantem 260
 conspicit. atque illi stellatus iaspide fulua
 ensis erat Tyrioque ardebat murice laena
 demissa ex umeris, diues quae munera Dido
 fecerat, et tenui telas discreuerat auro.
 continuo inuadit: 'tu nunc Karthaginis altae 265
 fundamenta locas pulchramque uxorius urbem
 exstruis? heu, regni rerumque obhte tuarum!
 ipse deum tibi me claro demittit Olympo
 regnator, caelum et terras qui numine torquet,
 ipse haec ferre iubet celeris mandata per auras: 270
 quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
 si te nulla mouet tantarum gloria rerum
 [nec super ipse tua moliris laude laborem,]
 Ascanium surgentem et spes heredis Iuli
 respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus 275
 debetur.' tali Cyllenius ore locutus
 mortalis uisus medio sermone reliquit
 et procul in tenuem ex oculis euauit auram.

249-57 *FMPp*; 258-78 *MPp* 256 uolabat] legebat (*deleto ad*
u. 257) *Bentley ad Hor. carm.* i 34. 5 257 post 258 collocant *cht*
ad P²(ao P¹)pt: at *M*: ac *ω*, *schol. Veron.* (*def. F*) 267 oblite]
ignare P¹ 268 dimittit *Ppcdhrt* 269 et *Mpω*, *DSeru.*: ac
Paerv terram *Pr* 273 (= *u.* 233) *add. cdetv* 276 debetur
M²P²: debentur *M¹P¹ω*, *P. Coll.*, 'honestius' iudice *Seru.* (*ita et ad A.* i
 678, x 47)

AENEIDOS IV

At uero Aeneas aspectu obmutuit amens,
 arrectaeque horrore comae et uox faucibus haesit. 280
 ardet abire fuga dulcisque relinquere terras,
 attonitus tanto monitu imperioque deorum.
 heu quid agat? quo nunc reginam ambire furem
 audeat adfatu? quae prima exordia sumat?
 atque animum nunc huc celerem nunc diuidit illuc 285
 in partisque rapit uarias perque omnia uersat.
 haec alternanti potior sententia uisa est:
 Mnesthea Sergestumque uocat fortemque Serestum,
 classem aptent taciti sociosque ad litora cogant,
 arma parent et quae rebus sit causa nouandis 290
 dissimulent; sese interea, quando optima Dido
 nesciat et tantos rumpi non speret amores,
 temptaturum aditus et quae mollissima fandi
 tempora, quis rebus dexter modus. ocus omnes
 imperio laeti parent et iussa facessunt. 295
 At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
 praesensit, motusque excepit prima futuros
 omnia tuta timens. eadem impia Fama furenti
 detulit armari classem cursumque parari.
 saeuit inops animi totamque incensa per urbem 300
 bacchatur, qualis commotis excita sacris
 Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho
 orgia nocturnusque uocat clamore Cithaeron.
 tandem his Aenean compellat uocibus ultro:
 'dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum 305
 posse nefas tacitusque mea decedere terra?
 nec te noster amor nec te data dextera quondam
 nec moritura tenet crudeli funere Dido?

279-85 *MPp*; 286-301 *FMPP*; 302-5 *AFMPp*; 306-8 *FMPP*
 283 quo nunc] quonam *Non.* 30. 24, 242. 16 284 quae] et quae
 ω(*praeter crt*) 285 utque *N. Heinsius* 285-86 (= *A.* viii
 20, 21) *damnat Heyne* 286 *Mpω*: *om. FP, damnat Ribbeck*
 288 (= *A.* xii 561) *Serestum*] *Cloanthum (A. i 510) p* 289 -que
om. Pcdr: *post litora p* 290 sit rebus (*A.* ii 350) ω(*praeter cr*)
 295 et *FM¹Ppacerv*: ac *M²bdft*, *Non.* 306. 31, *Tib.*

quin etiam hiberno moliri sidere classem
 et mediis properas Aquilonibus ire per altum, 310
 crudelis? quid, si non arua aliena domosque
 ignotas peteres, et Troia antiqua maneret,
 Troia per undosum peteretur classibus aequor?
 mene fugis? per ego has lacrimas dextramque tuam te
 (quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui), 315
 per conubia nostra, per inceptos hymenaeos,
 si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 dulce meum, miserere domus labentis et istam,
 oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni 320
 odere, infensi Tyrii; te propter eundem
 extinctus pudor et, qua sola sidera adibam,
 fama prior. cui me moribundam deseris hospes
 (hoc solum nomen quoniam de coniuge restat)?
 quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater 325
 destruat aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
 saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
 ante fugam suboles, si quis mihi paruulus aula
 luderet Aeneas, qui te tamen ore referret,
 non equidem omnino capta ac deserta uiderer.' 330
 Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
 lumina et obnixus curam sub corde premebat.
 tandem pauca refert: 'ego te, quae plurima fando
 enumerare uales, numquam, regina, negabo
 promeritam, nec me meminisse pigebit Elissae 335
 dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
 pro re pauca loquar. neque ego hanc abscondere furto
 speraui (ne finge) fugam, nec coniugis umquam
 praetendi taedas aut haec in foedera ueni.
 me si fata meis paterentur ducere uitam 340
 auspiciis et sponte mea componere curas,

309-10 *FMPp*; 311-14 *MPp*moliris *Mpbcdely*turam *Prisc.* xiii 24312 et] sed *P*¹: se *p*: si *recc.*309 moliri *FPafshr*:

323 mori-

AENEIDOS IV

urbem Troianam primum dulcisque meorum
 reliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
 et recidiua manu posuissem Pergama uictis.
 sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, 345
 Italiam Lyciae iussere capessere sortes;
 hic amor, haec patria est. si te Karthaginis arces
 Phoenissam Libycaeque aspectus detinet urbis,
 quae tandem Ausonia Teucros considerare terra
 inuidia est? et nos fas extera quaerere regna. 350
 me patris Anchisae, quotiens umentibus umbris
 nox operit terras, quotiens astra ignea surgunt,
 admonet in somnis et turbida terret imago;
 me puer Ascanius capitisque iniuria cari,
 quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus aruis. 355
 nunc etiam interpres diuum Ioue missus ab ipso
 (testor utrumque caput) celeris mandata per auras
 detulit: ipse deum manifesto in lumine uidi
 intrantem muros uocemque his auribus hausi.
 desine meque tuis incendere teque querelis; 360
 Italiam non sponte sequor.'

Talia dicentem iamdudum auersa tuetur
 huc illuc uoluens oculos totumque pererrat
 luminibus tacitis et sic accensa profatur:
 'nec tibi diua parens generis nec Dardanus auctor, 365
 perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.
 nam quid dissimulo aut quae me ad maiora reseruo?
 num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
 num lacrimas uictus dedit aut miseratus amantem est? 370
 quae quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno
 nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
 nusquam tuta fides. eiectum litore, egentem
 excepi et regni demens in parte locaui.

342-74 MPp 348 'quidam in nouis et emendatis libris pro de-
 tinet demeret inuentum adserunt' DSeru.: utrumque p 361 spon-
 te] sponte forte p 374 suscepi Prisc. xviii 208 et 217

P. VERGILI MARONIS

amissam classem, socios a morte reduxi 375
 (heu furiis incensa feror!): nunc augur Apollo,
 nunc Lyciae sortes, nunc et Ioue missus ab ipso
 interpretis diuum fert horrida iussa per auras.
 scilicet is superis labor est, ea cura quietos
 sollicitat. neque te teneo neque dicta refello: 380
 i, sequere Italiam uentis, pete regna per undas.
 spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
 supplicia hausurum scopulis et nomine Dido
 saepe uocaturum. sequar atris ignibus absens
 et, cum frigida mors anima seduxerit artus, 385
 omnibus umbra locis adero. dabis, improbe, poenas.
 audiam et haec Manis ueniet mihi fama sub imos.
 his medium dictis sermonem abruptum et auras
 aegra fugit seque ex oculis auertit et aufert,
 linquens multa metu cunctantem et multa parantem 390
 dicere. suscipiunt famulae conlapsaque membra
 marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt.
 At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
 solando cupit et dictis auertere curas,
 multa gemens magnoque animum labefactus amore 395
 iussa tamen diuum exsequitur classemque reuisit.
 tum uero Teucrici incumbunt et litore celsas
 deducunt toto naui. natat uncta carina,
 frondentisque ferunt remos et robora siluis
 infabricata fugae studio. 400
 migrantis cernas totaque ex urbe ruentis:
 ac uelut ingentem formicae farris aceruum
 cum populant hiemis memores tectoque reponunt,
 it nigrum campis agmen praedamque per herbas
 conuectant calle angusto; pars grandia trudunt 405
 obnixae frumenta umeris, pars agmina cogunt
 castigantque moras, opere omnis semita feruet.

375-407 *MPp* 378 iussa] dicta *M* 390 parantem *Pp*^ω:
 uolentem (*A.* ii 790) *Mc*, *Seru.* ad u. 388 402 uelut *Pp*^ω*dr*:
 ueluti *M*^ω 407 operae *M*¹: opera *Non.* 251. 37

AENEIDOS IV

quis tibi tum, Dido, cernenti talia sensus,
 quosue dabas gemitus, cum litora feruere late
 prospiceres arce ex summa, totumque uideres 410
 misceri ante oculos tantis clamoribus aequor!
 improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis!
 ire iterum in lacrimas, iterum temptare precando
 cogitur et supplex animos summittere amor,
 ne quid inexpertum frustra moritura relinquat. 415
 'Anna, uides toto properari litore circum:
 undique conuenere; uocat iam carbasus auras,
 puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
 hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
 et perferre, soror, potero. miserae hoc tamen unum 420
 exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille
 te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
 sola uiri mollis aditus et tempora noras.
 i, soror, atque hostem supplex adfare superbum:
 non ego cum Danaïs Troianam excindere gentem 425
 Aulide iuravi classemue ad Pergama misi,
 nec patris Anchisae cinerem manisue reuelli:
 cur mea dicta negat duras demittere in auris?
 quo ruit? extremum hoc miserae det munus amanti:
 exspectet facilemque fugam uestrosque ferentis. 430
 non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro,
 nec pulchro ut Latio careat regnumque relinquat:
 tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
 dum mea me uictam doceat fortuna dolere.
 extremam hanc oro ueniam (miserere sororis), 435
 quam mihi cum dederit cumulatam morte remittam.'

408-36 MPp 408 tunc M 418 (= G. i 304) 'si hunc
 uersum omitteret, melius fecisset' Probus ap. DSeru. 427 cinerem
 (cf. u. 34) Mp, DSeru.: cineres (A. v 55) Pw, Seru. 428 negat
 M¹P²Pw: neget M²P¹r, 'quidam' ap. DSeru. demittere Mp¹rt:
 dim- Pw 433 furoris p 434 dolore M¹ac
 436 dederit MPp: dederis w, Seru. cumulatam Ppw, Seru.:
 cumulata Mb?; -ris -tam 'Tucca et Varius', -rit -ta 'male quidam'
 ap. Seru.

Talibus orabat, talisque miserrima fletus
 fertque refertque soror. sed nullis ille mouetur
 fletibus aut uoces ullas tractabilis audit;
 fata obstant placidasque uiri deus obstruit auris. 440
 ac uelut annoso ualidam cum robore quercum
 Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
 eruere inter se certant; it stridor, et altae
 consternunt terram concusso stipite frondes;
 ipsa haeret scopulis et quantum uertice ad auras 445
 aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
 haud secus adsiduis hinc atque hinc uocibus heros
 tunditur, et magno persentit pectore curas;
 mens immota manet, lacrimae uoluuntur inanes.

Tum uero infelix fatis exterrita Dido 450
 mortem orat; taedet caeli conuexa tueri,
 quo magis inceptum peragat lucemque relinquat,
 uidit, turicremis cum dona imponeret aris,
 (horrendum dictu) latices nigrescere sacros
 fusaque in obscenum se uertere uina cruorem; 455
 hoc uisum nulli, non ipsi effata sorori.
 praeterea fuit in tectis de marmore templum
 coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
 uelleribus niueis et festa fronde reuinctum:
 hinc exaudiri uoces et uerba uocantis 460
 uisa uiri, nox cum terras obscura teneret,
 solaque culminibus ferali carmine bubo
 saepe queri et longas in fletum ducere uoces;
 multaue praeterea uatum praedicta priorum
 terribili monitu horrificant. agit ipse furem 465
 in somnis ferus Aeneas, semperque relinqui
 sola sibi, semper longam incommitata uidetur
 ire uiam et Tyrios deserta quaerere terra,

437-42 *MPP*; 443-68 *FMPp* 443 alte *bd* (altem *p*), *Seru.*
 446 radice (*G. ii* 292) *FP²ar*: radicem *MP¹p^ω*, *Macrob.* v 6. 13, *Seru.*
 448 persensit *Seru.* ad u. 443 456 sorori est *F* 459 festa]
 sacra *P. Coll* 462 seraque *Non.* 194. 3 464 piorum *M*
 (*cf. A. vi* 662), agnoscit *Seru.*

AENEIDOS IV

Eumenidum ueluti demens uidet agmina Pentheus
et solem geminum et duplices se ostendere Thebas, 470
aut Agamemnonius scaenis agitated Orestes,
armatam facibus matrem et serpentibus atris
cum fugit ultricesque sedent in limine Dirae.

Ergo ubi concepit furias euicta dolore
decreuitque mori, tempus secum ipsa modumque 475
exigit, et maestam dictis adgressa sororem
consilium uultu tegit ac spem fronte serenat:

'inueni, germana, uiam (gratare sorori)
quae mihi reddat eum uel eo me soluat amantem.
Oceani finem iuxta solemque cadentem 480

ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas
axem umero torquet stellis ardentibus aptum:
hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
quae dabat et sacros seruabat in arbore ramos, 485

spargens umida mella soporiferumque papauer.
haec se carminibus promittit soluere mentes
quas uelit, ast aliis duras immittere curas,
sistere aquam fluuiis et uertere sidera retro,
nocturnosque mouet Manis: mugire uidebis 490
sub pedibus terram et descendere montibus ornos.

testor, cara, deos et te, germana, tuumque
dulce caput, magicas inuitam accingier artis.
tu secreta pyram tecto interiore sub auras
erige, et arma uiri thalamo quae fixa reliquit 495
impius exuiasque omnis lectumque iugalem,
quo perii, super imponas: abolere nefandi
cuncta uiri monimenta iuuat monstratque sacerdos.'
haec effata silet, pallor simul occupat ora.

469-99 *FMPp* 471 *agitatur p* 473 *diuae P* (cf. *A.* viii
701) 476 et] *ac M* 482 *attorquet M* 490 *mouet*
MP¹pt (mouit *F*¹): *ciet F²P²ω, Aug. c.d. xxi 6, Isid. viii 9. 6*
497 *imponas M²P²ω* (-nens *c*), *Diom. 439. 4*: -nant *FM¹p*, 'quidam' *ap.*
DSer. 498 *iuuat F²M²pad* (iuat *F*¹, iuuat *in* lubet *corr. P*¹),
DSer.: iubet *M¹ω*: iubat *P²*

P. VERGILI MARONIS

non tamen Anna nouis praetexere funera sacris 500
germanam credit, nec tantos mente furores
concipit aut grauiora timet quam morte Sychaei.
ergo iussa parat.

At regina, pyra penetrali in sede sub auras
erecta ingenti taedis atque ilice secta, 505
intenditque locum sertis et fronde coronat
funerea; super exuias ensemque relictum
effigiemque toro locat haud ignara futuri.
stant arae circum et crinis effusa sacerdos
ter centum tonat ore deos, Erebumque Chaosque 510
tergeminamque Hecaten, tria uirginis ora Dianae.
sparserat et latices simulatos fontis Auerni,
falcibus et messae ad lunam quaeruntur aënis
pubentes herbae nigri cum lacte ueneni;
quaeritur et nascentis equi de fronte reuulsus 515
et matri praereptus amor.

ipsa mola manibusque piis altaria iuxta
unum exuta pedem uinclis, in ueste recincta,
testatur moritura deos et conscia fati
sidera; tum, si quod non aequo foedere amantis 520
curae numen habet iustumque memorque, precatur.

Nox erat et placidum carpebant fessa soporem
corpora per terras, siluaeque et saeua quierant
aequora, cum medio uoluuntur sidera lapsu,
cum tacet omnis ager, pecudes pictaeque uolucres, 525
quaeque lacus late liquidos quaeque aspera dumis
rura tenent, somno positae sub nocte silenti. 527
at non infelix animi Phoenissa, neque umquam 529
soluitur in somnos oculisue aut pectore noctem 530
accipit: ingeminant curae rursusque resurgens
saeuit amor magnoque irarum fluctuat aestu.

500-21 *FM Pp*; 522-32 *MPp* 500 *protexere M¹* 516 *prae-*
raptus pc 517 *mola Fpw, Seru.: molam MPr, codd. D Seru.*
528 *lenibant curas et corda oblita laborum (cf. A. ix 225) add. solus b*
(et uersibus nondum minio distinctis deleuit) 529 *neque M¹P¹:*
nec M²P²pw 530 *oculisque aefru, Macrob. vi 6. 7*

AENEIDOS IV

sic adeo insistit secumque ita corde uolutat:
 'en, quid ago? rursusne procos inrisa priores
 experiar, Nomadumque petam conubia supplex, 535
 quos ego sim totiens iam dedignata maritos?
 Iliacas igitur classis atque ultima Teucrum
 iussa sequar? quiane auxilio iuuat ante leuatos
 et bene apud memores ueteris stat gratia facti?
 quis me autem, fac uelle, sinet ratibusue superbis 540
 inuisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum
 Laomedontaeae sentis periuria gentis?
 quid tum? sola fuga nautas comitabor ouantis?
 an Tyriis omnique manu stipata meorum
 inferar et, quos Sidonia uix urbe reuelli, 545
 rursus agam pelago et uentis dare uela iubebo?
 quin morere ut merita es, ferroque auerte dolorem.
 tu lacrimis euicta meis, tu prima furentem
 his, germana, malis oneras atque obicis hosti.
 non licuit thalami expertem sine crimine uitam 550
 degere more ferae, talis nec tangere curas;
 non seruata fides cineri promissa Sychaeo.'
 Tantos illa suo rumpebat pectore questus:
 Aeneas celsa in puppi iam certus eundi
 carpebat somnos rebus iam rite paratis. 555
 huic se formā dei uultū redeūtis eodem
 obtulit in somnis rursusque ita uisa monere est,
 omnia Mercurio similis, uocemque coloremque
 et crinis flauos et membra decora iuuenta:
 'nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos, 560
 nec quae te circum stent deinde pericula cernis,
 demens, nec Zephyros audis spirare secundos?
 illa dolos dirumque nefas in pectore uersat
 certa mori, uariosque irarum concitat aestus.

533-54 *MPp*; 555-64 *FMp* 533 exsistit *p* 539 et] aut *accv*
 540 sinat *P*¹ ratibusque *bdt* 541 inrisam *M*²*bd* 551 'multi
 fere aduerbium uolunt' *Seru.* 552 Sychaei *Mbc* (Sychaeies *P*¹)
 559 iuuenta *FMcht*: -tae *Pp*ω, *Seru.* 564 uariosque ir. concitat
 aestus *FPp*cr: uarioque ir. fluctuat aestu (*u.* 532) *M*ω

non fugis hinc praeceps, dum praecipitare potestas? 565
iam mare turbari trabibus saeuasque uidebis
conlucere faces, iam feruere litora flammis,
si te his attigerit terris Aurora morantem.
heia age, rumpe moras. uarium et mutabile semper
femina.' sic fatus nocti se immiscuit atrae. 570

Tum uero Aeneas subitis exterritus umbris
corripit e somno corpus sociosque fatigat
praecipitis: 'uigilate, uiri, et considite transtris;
soluite uela citi. deus aethere missus ab alto
festinare fugam tortosque incidere funis 575
ecce iterum instimulat. sequimur te, sancte deorum,
quisquis es, imperioque iterum paremus ouantes.
adsis o placidusque iuues et sidera caelo
dextra feras.' dixit uaginaque eripit ensem
fulmineum strictoque ferit retinacula ferro. 580
idem omnis simul ardor habet, rapiuntque ruuntque;
litora deseruere, latet sub classibus aequor,
adnixa torquent spumas et caerula uerrunt.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile. 585
regina e speculis ut primam albescere lucem
uidit et aequatis classem procedere uelis,
litoraue et uacuos sensit sine remige portus,
terque quaterque manu pectus percussa decorum
flauentisque abscissa comas 'pro Iuppiter! ibit 590
hic,' ait 'et nostris inluserit aduena regnis?
non arma expedient totaque ex urbe sequentur,
diripientque rates alii naualibus? ite,
ferre citi flammis, date tela, impellite remos!
quid loquor? aut ubi sum? quae mentem insania mutat? 595

565-83 *FMPP*; 584-95 *MPp* 565 hinc] in *F*¹ (cf. *G.* i 203, *A.*
vi 578): hic *M*¹ 576 instimulat *FPpc*: stimulat *Mw*, *Seru.*
578 iubes *F*¹*p* 586 ut] cum *bdh* primam *Ppae**fu*: primum
Mbcdhrt, *Seru.* ad *A.* v i 590 abscissa *p**w* 593 deripientque
N. Heinsius 594 impellite] incendite *p*

AENEIDOS IV

infelix Dido, nunc te facta impia tangunt?
 tum decuit, cum sceptras dabas. en dextra fidesque,
 quem secum patrios aiunt portare penatis,
 quem subiisse umeris confectum aetate parentem!
 non potui abreptum diuellere corpus et undis 600
 spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
 Ascanium patriisque epulandum ponere mensis?
 uerum anceps pugnae fuerat fortuna. fuisset:
 quem metui moritura? faces in castra tulissem
 implesemque foros flammis natumque patremque 605
 cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
 tuque harum interpretas curarum et conscia Iuno,
 nocturnisque Hecate triuiis ululata per urbes
 et Dirae ultrices et di morientis Elissae, 610
 accipite haec, meritumque malis aduertite numen
 et nostras audite preces. si tangere portus
 infandum caput ac terris adnare necesse est,
 et sic fata Iouis poscunt, hic terminus haeret,
 at bello audacis populi uexatus et armis, 615
 finibus extorris, complexu auulsus Iuli
 auxilium imploret uideatque indigna suorum
 funera; nec, cum se sub leges pacis iniquae
 tradiderit, regno aut optata luce fruatur,
 sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena. 620
 haec precor, hanc uocem extremam cum sanguine fundo.
 tum uos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
 exercete odiis, cinerique haec mittite nostro
 munera. nullus amor populis nec foedera sunt.
 exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor 625
 qui face Dardanios ferroque sequare colonos,

596-626 MPp 596 nun P¹: num Probus 154. 26, Cledon. 67. 9
 597 tum] tunc Paerv, Prisc. viii 101 598 portare Pw, Seru. ad
 u. 597: portasse M, DSeru. ad loc. : portare se p 599 umero P¹
 600 deuellere Paetv 611 nomen p 615 at] et M¹
 616 conspectu Non. 15. 2

P. VERGILI MARONIS

nunc, olim, quocumque dabunt se tempore uires.
 litora litoribus contraria, fluctibus undas
 imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotesque.’
 Haec ait, et partis animum uersabat in omnis, 630
 inuisam quaerens quam primum abrumpere lucem.
 tum breuiter Barcen nutricem adfata Sychaei,
 nāmquē sūām patria antiquā cinis atē hābebāt:
 ‘Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem:
 dic corpus properet fluuiali spargere lympha, 635
 et pecudes secum et monstrata piacula ducat.
 sic ueniat, tuque ipsa pia tege tempora uitta.
 sacra Ioui Stygio, quae rite incepta paraui,
 perficere est animus finemque imponere curis
 Dardaniique rogam capitis permittere flammae.’ 640
 sic ait. illa gradum studio celebrabat anili. →
 at trepida et coeptis immanibus effera Dido
 sanguineam uoluens aciem, maculisque trementis
 interfusa genas et pallida morte futura,
 interiora domus inrumpit limina et altos 645
 conscendit furibunda rogos ensemque recludit
 Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.
 hic, postquam Iliacas uestis notumque cubile
 conspexit, paulum lacrimis et mente morata
 incubuitque toro dixitque nouissima uerba: 650
 ‘dulces exuuias, dum fata deusque sinebat,
 accipite hanc animam meque his exsoluite curis.
 uixi et quem dederat cursum Fortuna peregi,
 et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 urbem praeclaram statui, mea moenia uidi, 655
 ulta uirum poenas inimico a fratre recepi,

627-50 *MPp*; 651-56 *FMPp* 629 nepotes (*om.* -que) *P²ad*,
Tib. 632 Sychaei est *M²c* 640 flammis *M* 641 cele-
 brabat *M²Pr*, ‘alii’ *ap. D²Seru.*, *imitari uidetur Apul. met. vi 14*: cele-
 rabat *M¹p^ω* (*cf. A. v 609*) anili *MP²yl*, *Seru.*, *Tib.*: anilem *P¹p^ω*
 (inil- *P*) 646 rogos *Mp^ω*: gradus (*u. 685*) *P²*(radus *P¹*), *D²Seru.*
 (*ut uid.*) 651 sinebat *MP¹b*, *Tib.*: -bant *FP²p^ω*, *Macrob.*
 iv 6. 10

AENEIDOS IV

felix, heu nimium felix, si litora tantum
 numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.
 dixit, et os impressa toro 'moriemur inultae,
 sed moriamur' ait. 'sic, sic iuuat ire sub umbras. 660
 hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis.'
 dixerat, atque illam media inter talia ferro
 conlapsam aspiciunt comites, ensemque cruore
 spumantem sparsasque manus. it clamor ad alta 665
 atria: concussam bacchatur Fama per urbem.
 lamentis gemituque et femineo ululatu
 tecta fremunt, resonat magnis plangoribus aether,
 non aliter quam si immissis ruat hostibus omnis
 Karthago aut antiqua Tyros, flammaeque furentes 670
 culmina perque hominum uoluantur perque deorum.
 audiit exanimis trepidoque exterrita cursu
 unguibus ora soror foedans et pectora pugnis
 per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
 'hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675
 hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
 quid primum deserta querar? comitemne sororem
 spreuisti moriens? eadem me ad fata uocasses,
 idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.
 his etiam struxi manibus patriosque uocaui 680
 uoce deos, sic te ut posita, crudelis, abessem?
 exstincti te meque, soror, populumque patresque
 Sidonios urbemque tuam. date, uulnera lymphis
 abluam et, extremus si quis super halitus errat,
 ore legam.' sic fata gradus euaserat altos, 685
 semianimemque sinu germanam amplexa fouebat
 cum gemitu atque atos siccabat ueste cruores.
 illa grauis oculos conata attollere rursus

657-88 *FMPp* 662 secum nostrae *M*¹ omnia *abcd*
 663 atque] *ast p* (cf. *A. ix* 162) 665 it] *id P*¹: et *F*¹*M*¹
 668 tremunt *F*¹ clangoribus *Pab?ev* (cf. *A. vi* 561) 669 ruit
*P*¹ 671 uoluuntur *Pcdh*: -entur *a* 682 extincti *p*:
 extincti *ω* (*praeter i*) me teque *DServ.*

AENEIDOS IV

deficit ; infixum stridit sub pectore uulnus.
 ter sese attollens cubitoque adnixa leuauit, 690
 ter reuoluta toro est oculisque errantibus alto
 quaesiuit caelo lucem ingemuitque reperta.

Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem
 difficilisque obitus Irim demisit Olympo
 quae luctantem animam nexosque resolveret artus. 695

nam quia nec fato meritā nec mōrtē pēribat,
 sed misera ante diem subitoque accensa furore,
 nondum illi flauum Proserpina uertice crinem
 abstulerat Stygioque caput damnauerat Orco.
 ergo Iris croceis per caelum roscida pennis 700

mille trahens uarios aduerso sole colores
 deuolat et supra caput astitit. 'hunc ego Diti
 sacrum iussa fero teque isto corpore soluo':
 sic ait et dextra crinem secat, omnis et una
 dilapsus calor atque in uentos uita recessit. 705

689-705 *MPp* 689 stridet *bcd r, Tib.* 690 attollit et (?)
P¹ cubitoque *acehv* 692 reperta *M²P¹acehv, Seru.*: repertam
M¹P²bdfyt 693 tunc *Seru.* 694 dimisit *cd*: demittitv: dimittit
Seru. 698 necdum *P* 701 aduersa luce *pd* (*cf. A. v 89*)